

Druga Jugoslavija i njezin kraj

Miroslav Akmadža

(Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Osijek)

Anđelko Vlašić

(Doktorski studij povijesti, Hrvatski studiji, Zagreb)

ODUZIMANJE CRKVENE IMOVINE U NAŠIČKOM DEKANATU 1945.-1966.

UDK 322(497.5 Našice)“194/196”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 24. 1. 2006.

U radu se prikazuje nastojanje komunističke vlasti da slabljenjem materijalnog položaja Katoličke crkve marginalizira njezin društveni utjecaj. Autori objašnjavaju zakone temeljem kojih se oduzimala imovina i raspolagalo oduzetom imovinom, detaljno opisujući njihovu primjenu na primjeru Našičkog dekanata Zagrebačke nadbiskupije, i to prema župama u njegovom sklopu. Podaci su crpljeni iz arhivskih izvora i novi su doprinos osvjetljavanju odnosa između Katoličke crkve i vlasti u Hrvatskoj nakon 1945.

Ključne riječi: Katolička crkva, komunistička vlast, imovina, Našički dekanat, Zagrebačka nadbiskupija.

Promjene vlasničkih odnosa bile su jedan od prvih zadataka komunističke vlasti u Jugoslaviji nakon svršetka rata. Međutim, prva oduzimanja imovine počela su još za vrijeme rata na područjima pod partizanskim nadzorom konfiskacijom imovine pripadnika okupatorskih sila i njihovih suradnika. I tijekom rata i odmah nakon rata doneseno je niz odluka, uredbi i zakona koji su se odnosili na promjenu vlasničkih odnosa, no težište ovog rada bit će samo na onim zakonima i drugim propisima koji se poglavito tiču oduzimanja imovine Katoličke crkve.

Promjene vlasništva nad imovinom u razdoblju od 1945. do 1966. zasni- vane su na Zakonu o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije iz 1945. godine, Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz 1945., Zakonu o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća iz 1946. i izmjenama istog iz 1948. godine, Osnovnom zakonu o eksproprijaciji iz 1947., te Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine.

U ovom radu prikazat ćemo kako su Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Osnovni zakon o eksproprijaciji i Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta provedeni nad imovinom Katoličke crkve u Našičkom dekanatu.¹ O oduzimanju imovine po ostalim spomenutim zakonima nema pouzdanih podataka, te nisu razmatrani u ovom radu. U radu su obrađene i dvije popratne pojave vezane uz crkvenu imovinu, tj. otuđenje nadarbinskog zemljišta i zauzeća crkvenih objekata.

Sličnosti i razlike u zakonima

Svi navedeni zakoni kojima se oduzimala imovina, veoma su slični pravni instituti, tj. imaju dosta zajedničkog. Svi oni imaju svrhu oduzimanja imovine od bivšeg vlasnika, bez obzira da li se bivši vlasnik s tim slaže ili ne. Pojedini pravni stručnjaci tvrde da ne postoji nikakva razlika između nacionalizacije i drugih načina oduzimanja imovine, tj. neki od njih smatraju da je nacionalizacija samo oblik eksproprijacije.² Međutim određene razlike između nacionalizacije i drugih zakona, a posebice eksproprijacije ipak se razlikuju prema određenim kriterijima. Tako npr. po kriteriju opsega, nacionalizacija zahvaća svu ili gotovo svu imovinu određene vrste, dok se eksproprijacija primjenjuje samo u određenim slučajevima; dok su nacionalizacija i agrarna reforma po kriteriju opsega istog karaktera, a u slučaju konfiskacije kriterij opsega je neprimjenjiv. Razlike se također mogu uočiti u svrsi, formi, motivu i drugim aspektima pojedinih oblika oduzimanja imovine.³ No jedna od bitnih razlika je i u tome što su neki oblici oduzimanja imovine bili kampanjski, organizirani i vremenski ograničeni (agrarna reforma, nacionalizacija), dok su drugi bili dugoročni i primjenjivani samo po potrebi od slučaja do slučaja (konfiskacija, eksproprijacija). Zbog velike sličnosti navedenih zakona kojima je oduzimana imovina, često su u javnosti pogrešno nazivani razni oblici oduzimanja imovine. Najčešće je za sve oblike oduzimanja imovine korišten izraz nacionalizacija. Tako su česti slučajevi da pojedini župnici u izvješćima Nadbiskupskom duhovnom stolu za pojedine slučajeve oduzimanja imovine koriste pojam nacionalizacija, iako se radilo o eksproprijaciji i drugim oblicima oduzimanja imovine. Zbog toga je bilo teško, ako ne postoji popratni dokument o oduzimanju imovine, utvrditi po kojem je zakonu imovina oduzeta.

Agrarna reforma

Pravno gledano "agrarna reforma predstavlja skup mjera kojima se neposredno zadire u određeni zemljišni fond tako da se jedni pravni subjekti razvlašćuju i njihova prava preuzima država, pri čemu je naknada moguća, ali ne i nužna odnosno obvezna kao sastavni element i uvjet agrarne reforme,

¹ Dekanat je crkveni okrug kojeg čini više župa. Na čelu dekanata je dekan koji je najčešće i župnik jedne od župa tog dekanata. Našički dekanat je u razdoblju koji je obrađen u ovom radu bio sastavni dio Zagrebačke nadbiskupije.

² H. Kačer, *Nacionalizacija i denacionalizacija*, Disertacija, Split 1997., 41.

³ Isto, vidjeti str. 41-45.

što vrijedi i glede daljnjeg raspolaganja države tim zemljištem, bilo da je zadržava za sebe bilo da prava prenosi na treće osobe, naplatno ili besplatno, sa ili bez posebnih uvjeta i ograničenja.”⁴

U želji da provede parolu “zemlja seljacima”, te da kroz nju ujedno promijeni vlasničke odnose sukladno svojoj ideologiji i svjetonazorima i oslabi materijalni položaj crkvi, KPJ krenula je u izradu Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji. Ovaj Zakon donesen je već 23. kolovoza 1945. na saveznoj razini, a 24. studenoga 1945. donesen je Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske. Nova vlast je bila svjesna da će agrarna reforma dovesti do sukoba s vjerskim zajednicama, te se trudila što bolje u javnosti pripremiti teren za njeno ostvarenje. Računalo se na to da je većina seljaka, a osobito onih najsiromašnijih, spremna tražiti zemlju bez obzira da li je u rukama veleposjednika ili crkve.⁵ I sam predsjednik jugoslavenske vlade Josip Broz - Tito pokušao je unaprijed umiriti Katoličku crkvu, obećajući prilikom razgovora s predstavnicima zagrebačkog svećenstva 2. lipnja 1945. i nadbiskupom Alojzijem Stepincom 4. lipnja 1945., da će se sva pitanja odnosa Crkve i države rješavati sporazumno, a u pitanju agrarne reforme, da će vlada Katoličku crkvu upoznati s nacrtom zakonskog prijedloga. Međutim to obećanje poslije neće biti ispunjeno.⁶ Istovremeno su državni mediji pripremali javnost za agrarnu reformu s ciljem mobilizacije seljaštva u njihovom iskazivanju radikalnog obračuna s veleposjedničkim i crkvenim vlasništvom nad zemljom.⁷ S obzirom da su mediji i nastupi nekih političara ukazivali na to da se ubrzano priprema agrarna reforma, a s crkvenim vlastima nitko, bez obzira na Titova obećanja, o navedenoj problematici nije razgovarao, nadbiskup Stepinac upućuje Vladimiru Bakariću, predsjedniku vlade Federalne Hrvatske 10. srpnja 1945. predstavku u svezi priprema za donošenje zakona o agrarnoj reformi. U predstavci među inim napominje da konačno rješenje pitanja agrarne reforme na crkvenim posjedima spada jedino na Svetu Stolicu, te s tim u vezi upozorava da “Za pravilno uređenje odnosa naše Države prema Svetoj Stolicu od važnosti je, da se u tom pitanju postupa sporazumno s predstavnicima Crkve i prije, no što se donesu zakonske odredbe o agrarnoj reformi”. Isto tako dao je do znanja da je nakon agrarne reforme provedene u staroj Jugoslaviji, Crkvi ostalo toliko malo zemljišta, da se radi o ostatku ostataka, s kojim se Crkva mora materijalno održavati, ističući posebice problem funkcioniranja sjemeništa ukoliko im se novom agrarnom reformom oduzmu veće količine posjeda.⁸

⁴ Isto, 39.

⁵ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Zagreb 1990., 44.

⁶ Predstavka nadbiskupa Stepinca maršalu Titu, Predsjedništvu vlade Federalne Hrvatske i Vjerskoj komisiji, br.72/BK, od 17. kolovoza 1945., Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama (dalje KOVZ), Kut. 326.

⁷ M. Maticka, n. dj., 44.

⁸ Predstavka nadbiskupa Stepinca predsjedniku vlade Federalne Hrvatske, br.61/BK, od 10. srpnja 1945., N. Kisić-Kolanović, Pisma zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca predsjedniku narodne vlade Hrvatske Vladimiru Bakariću godine 1945., *Croatica Christiana Periodica*, br. 29, god. XVI, Zagreb 1992., 140-142.

S obzirom da njegova predstavka od 10. srpnja 1945. nije uvažena, nadbiskup Stepinac 17. kolovoza 1945. upućuje predsjedniku savezne vlade Brozu, Predsjedništvu vlade federalne Hrvatske i Komisiji za vjerske poslove u Zagrebu novu opširnu predstavku o pitanju agrarne reforme.⁹

S obzirom da ni na ovu predstavku nije bilo odgovora nadbiskup Stepinac upućuje 20. kolovoza 1945. predstavku Predsjedništvu Privremene narodne skupštine¹⁰ i pismo predsjedniku vlade Brozu¹¹ prosvjedujući protiv jednostranog donošenja Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji. U pismu predsjedniku vlade Brozu ističe da je on sa svoje strane nastojao iznijeti mišljenje Katoličke crkve, ali nije naišao na razumijevanje kod režima, naglašavajući da se Katolička crkva ne može suglasiti s takvim rješavanjem agrarnog pitanja. Dalje upozorava da će donošenje navedenog zakona samo pogoršati odnose Katoličke crkve i države, podsjećajući Broza na njegove riječi upućene zagrebačkom svećenstvu, kako se dekretom ne može urediti odnos između Katoličke crkve i države.

Napokon je Broz poslao odgovor Stepincu 1. rujna 1945., nakon što je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji već donesen 23. kolovoza 1945. U svom odgovoru¹² Tito ističe da se agrarna reforma mora odnositi i na crkvena imanja jer je to rezultat raspoloženja širokih seljačkih masa, a ne volja samih poslanika. Na prigovor Stepinca da je bio obećao da će se o svim pitanjima koja se tiču Crkve prethodno razgovarati s njenim predstavnicima Broz odgovara: "Ne mogu se složiti s Vašim prigovorom, da sam ja nešto obećao, što sada nije ispunjeno. Ja sam očekivao rezultat vaše biskupske konferencije, do koje, nažalost nije došlo, ili koliko ja znam, vlada od vas nije primila nikakvih pismenih obavještenja ili rezolucije".

S obzirom da ni na jednu Stepinčevu predstavku nije stigao odgovor prije donošenja navedenog zakona, nego Broz šalje odgovor nakon njegovog izglasavanja, očito je da nije bilo nikakve namjere da se čuje stav Katoličke crkve o agrarnoj reformi, a navodno čekanje rezultata Biskupske konferencije poslužilo je samo kao diplomatski izgovor za optužbu o neispunjenom obećanju.

Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji izglasala je Privremena narodna skupština DF Jugoslavije 23. kolovoza 1945., jednoglasno.¹³ Zakon se zasnivao na dva temeljna načela:

⁹ Predstavka, br.72/BK, od 17. kolovoza 1945., HDA, KOVZ, Kut. 326.

¹⁰ A. Benigar, *Alojzije Stepinac - hrvatski kardinal*, Zagreb 1993., 493.

¹¹ Isto, 493-494.

¹² Isto, 494.

¹³ Nakon donošenja Ustava FNRJ usvojen je Zakon o potvrdi i izmjenama Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji (*Službeni list FNRJ*, 24/22. ožujka 1946.).

1. zemlja pripada onima koji je obrađuju;
2. dodijeljeno zemljište prelazi u privatno vlasništvo osoba koje ga dobiva-ju.¹⁴

Što će se točno oduzeti od crkvenih posjeda bilo je regulirano članom 8. navedenog zakona, koji glasi:

1. Od postojećih posjeda pojedinih bogomolja, manastira i vjerskih ustanova oduzet će se samo višak preko 10 hektara njihove ukupne površine njiva, bašta, vinograda, voćnjaka, utrina i šuma.
2. Vjerskim ustanovama (crkvama, manastirima, crkvenim vlastima) većeg značaja ili veće historijske vrijednosti ostavit će se od sadašnjeg njihovog posjeda do 30 hektara obradive zemlje i do 30 hektara šume.¹⁵

Federalne jedinice bile su dužne donijeti zakone za svoja područja, koji su morali biti u skladu sa saveznim zakonom, pa je Agrarni savjet DF Jugoslavije zemaljskim Ministarstvima poljoprivrede razaslao upute o izradi Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji.¹⁶ U skladu s navedenim priprema-ma za donošenje zakona za područje Federalne Hrvatske, Katolička crkva pokušala je ishoditi neke promjene. Već prilikom održavanja Biskupske konferencije jugoslavenskih biskupa održane u Zagrebu od 17. do 22. rujna 1945., biskupi su u pismu predsjedniku savezne vlade Brozu poslanom na početku zasjedanja u prvoj točki naglasili da Biskupska konferencija “otklan-ja u Skupštini prihvaćeni Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji kao nepravedan”, te upozoravaju da je vrhovni upravitelj crkvenih posjeda Sveta Stolica, koja će o agrarnoj reformi dati konačnu riječ.¹⁷ Na problem agrarne reforme upozorili su i u drugoj predstavi Brozu upućenoj zadnjeg dana zasjedanja Biskupske konferencije, otklanjajući Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji kao nepravedan.¹⁸ Istovremeno je državna vlast u svojim napadima na pastirsko pismo nastojala uvjeriti javnost da Katolička crkva u pitanju agrarne reforme zastupa samo svoje materijalne probitke.¹⁹

Nakon što je prijedlog zakona raspravila Vlada Federalne Hrvatske, u smislu njenih zaključaka izrađena je osnova zemaljskog zakona, koju je prihvatilo Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske, te 24. studenoga 1945. donijelo Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području

¹⁴ M. Maticka, n. dj., 47.

¹⁵ *Narodne novine*, br. 21, Zagreb 18. rujna 1945.

¹⁶ M. Maticka, n. dj., 52.

¹⁷ A. Benigar, n. dj., 498.

¹⁸ Isto, 498-499.

¹⁹ M. Akmadža, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945.-1966. godine. Primjer Zagrebačke nadbiskupije*, Tkalčić, Zagreb 2003., 93-94.

Federalne Hrvatske.²⁰ Ovaj Zakon sadržavao je sve odredbe saveznog zakona, s tim da je pobliže razradio odredbe o zemljišnom maksimumu koji je za Crkvu ostao nepromijenjen.²¹

S obzirom da je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji određivao da poslovi oko agrarne reforme i kolonizacije budu u nadležnosti zemaljskih Ministarstava poljoprivrede, ministar poljoprivrede i šumarstva Hrvatske, u sklopu Ministarstva osnovao je Odjel za agrarnu reformu i kolonizaciju. Kod provedbe agrarne reforme za crkvena zemljišta bile su mjerodavne Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju, u kojima su glavnu riječ vodili agrarni izvjestitelji imenovani od Ministarstva poljoprivrede i šumarstva.²²

Glavni problemi kod provedbe agrarne reforme nastajali su zbog različitog tumačenja Zakona, tj. Katolička crkva je svojim tumačenjima Zakona nastojala što veći broj posjeda prikazati kao samostalne jedinice koje imaju pravo na maksimum od 10 hektara. Vlasti su prigovarale da Katolička crkva ubrzano osniva nove župe zbog usitnjavanja svojih posjeda čime izigrava Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, da bi zadržala u svom vlasništvu što više posjeda. Međutim kod provedbe agrarne reforme vlasti nisu uzimale u obzir kod utvrđivanja objekata agrarne reforme one župe koje su osnovane nakon 28. kolovoza 1945. godine.²³

Predstavnici vlasti nastojali su Zakon primjenjivati što radikalnije ili ga čak ne poštivati,²⁴ na štetu Katoličke crkve. Naime Komunistička partija organizirala je akcije u kojima je okupljala seljaštvo na parolama još radikalnijeg zahvaćanja u crkvenu zemlju.²⁵

Inače kod utvrđivanja agrarnih objekata postupak je predviđao održavanje rasprava agrarnih interesenata, za koje su u pitanju crkvenog zemljišta Okružne komisije bile organizatori tih rasprava. Naročito se vodilo računa da rasprave o crkvenom zemljištu budu što bolje posjećene.²⁶ Međutim, zbog organiziranih hajki (vrijeđanja, psovanja i drugih incidentnih slučajeva) na svećenike prigodom rasprava agrarnih interesenata, svećenici su sve češće

²⁰ *Narodne novine* br. 80, Zagreb 26. studenog 1945. Prezidijum Sabora NRH donio je 19. travnja 1946. Zakon o izmjenama Zakona o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske zbog usklađivanja s izmjenama u saveznom zakonu izvršenim nakon donošenja Ustava FNRJ (*Narodne novine*, br. 59, Zagreb 25. travnja 1946.).

²¹ M. Maticka, n. dj., 53.

²² Isto, 56-58.

²³ M. Akmadža, *Oduzimanje...*, 99-102.

²⁴ Nepoštivanje zakona kod provođenja agrarne reforme kritiziralo je i Tajništvo Svete Stolice u diplomatskoj noti Ministarstvu vanjskih poslova FNRJ od 21. studenog 1952. god. (V. Nikolić, *Stepinac mu je ime*, Knjiga prva, München - Barcelona 1978., 395).

²⁵ M. Maticka, n. dj., 91, bilješka 289.

²⁶ Isto, 87-89.

odustajali od dolazaka na rasprave, te su svoje primjedbe i prijedloge slali pisano Okružnim komisijama za provedbu agrarne reforme i kolonizacije.²⁷

Pregled provedba agrarne reforme u župama Našičkog dekanata

U pregledu su navedeni primjeri provedbe agrarne reforme samo na posjedima onih župa za koje imamo pouzdane podatke. Zbog nedostatka podataka nisu obrađene župe Bokšići, Čačinci, Đurđenovac i Podravska Mo-slavina. Moguće je da u nekima od njih nije ni provedena agrarna reforma zbog posjedovanja manje površine zemljišta nego je predviđao zemljišni maksimum, tj. manje od 10 ha.

Čađavica

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Čađavica održana je 12. veljače 1946. u Podravskoj Slatini. Na temelju provedene rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela je 18. veljače 1946. odluku kojom se od ukupnog posjeda župe površine 58 j. 1474 čhv. zemlje, župi kao zemljišni maksimum ostavlja 17 j. 586 čhv. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 41 j. 888 čhv. zemlje. O navedenoj odluci Komisija je izvijestila župu dopisom od 8. travnja 1946., iz kojeg je vidljivo da je sve zemljište koje je oduzeto župi oranica. Međutim navedena Komisija je 23. svibnja 1947. preinačila spomenutu odluku, jer se kod prijašnje odluke nisu slagali podaci u katastru i gruntovnici. Radilo se o tome što još 4 j. zemlje nisu bila gruntovno prenesena na župu, a župa ih je svojedobno dobila od tamošnje zemljišne zajednice koja je u međuvremenu prestala postojati. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu odgovorio je župniku u Čađavici da se u tom predmetu ništa ne može poduzeti.²⁸ Novom odlukom utvrđeno je da župa posjeduje ukupno 72 j. 720 čhv. zemljišta, od čega je za potrebe zemljišnog fonda oduzeto 55 j. 116 čhv., od čega 11 j. livade i 44 j. 116 čhv. oranice. Župi je ostavljeno 17 j. 604 čhv. zemljišta, od čega 7 j. 921 čhv. livade, 3 j. 862 čhv. oranice, te ostalo dvorišta i vrtova oko crkvi.²⁹

Feričanci

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Feričanci održana je 9. veljače 1946. Na temelju provedene rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku donijela je 8. ožujka

²⁷ Nadbiskupski arhiv Zagreb (dalje NAZ), Fond Nadbiskupskog duhovnog stola (dalje NDS), br. 2276/46. u 2406/1946., Izvješće župnika župe Legrad Karla T. Grubera Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, br. 120/1946. od 14. ožujka 1946.

²⁸ NAZ, NDS, br.5109/47 u 5640/47.

²⁹ HDA, K. agrar., Kut. 109.

1946. odluku kojom se od ukupnog posjeda župe površine 54 j. 362 čhv., župi kao zemljišni maksimum ostavlja 16 j. 1354 čhv. zemlje, od čega 8 j. 593 čhv. oranice, 3 j. 189 čhv. voćnjaka, 3 j. 46 čhv. vinograda, 1 j. 463 čhv. livade i 1 j. 63 čhv. vrta i okućnice. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 37 j. 608 čhv. zemlje, od čega 15 j. 928 čhv. livade i 21 j. 1280 čhv. oranice.³⁰

Našice

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Našice održana je 12. veljače 1946. u Našicama. Na temelju provedene rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku donijela je 6. ožujka 1946. odluku kojom se od ukupnog posjeda župe površine 94 j. 261 čhv., župi kao zemljišni maksimum ostavlja 17 j. 340 čhv. zemlje. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 76 j. 1521 čhv. zemlje, te zgrade na salašu (1 stambena zgrada, 1 štala, 1 gospodarska zgrada, 1 šupa i 1 svinjac), zgrade u Seoni (1 stambena zgrada i 1 štalica), razni poljoprivredni inventar i stoka, te zalihe hrane.³¹ Međutim, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, temeljem žalbe župe Našice, navedenu odluku je poništilo svojom odlukom od 9. siječnja 1947. zbog nepravilno utvrđenog gruntovnog i katastarskog stanja, te je predmet vraćen prvostupanjskoj vlasti na ponovno odlučivanje. Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku, donijela je 2. srpnja 1947. novu odluku kojom je od ukupnog posjeda župe površine 92 j. 185 čhv., župi kao zemljišni maksimum ostavljeno 17 j. 821 čhv. zemlje, od čega 11 j. 247 čhv. oranice, 2 j. 1368 čhv. vinograda i 3 j. 556 čhv. vrta. Osim navedenog župi je ostavljeno i 2 j. 1008 čhv. neplodnog zemljišta koje po zakonu nije potpadalo pod agrarnu reformu. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 71 j. 1556. čhv. zemljišta, od čega oko 56 j. oranice, 8 j. 809 čhv. livade, 5 j. 38 čhv. vrta, 1 j. 689 čhv. vinograda, te 450 čhv. neplodnog zemljišta, koje se inače po zakonu nije smjelo oduzimati. Osim navedenog župi je oduzet dio poljoprivrednog inventara, stoke i zaliha. Župa se na navedenu odluku ponovno žalila, te je Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva odlukom od 6. rujna 1947. dijelom uvažilo žalbu, izmjenom pojedinih ostavljenih i oduzetih čestica što u konačnici nije promijenilo ukupnu ostavljenu i oduzetu površinu. Ovom odlukom smanjene su količine oduzetog poljoprivrednog inventara, zaliha i stoke. Tako je na kraju osim zemljišta župi oduzeto, 2 krave, 20 hl vina, 1 vjetrenjača, 1 plug, 1 trijer, 1 sijačica, 1 gepl, 1 sječara, 1 runilica, 1 decimalna vaga, 2 saone, 1 rakijski kotao i 10 bačvi.³²

³⁰ HDA, K. agrar, Kut. 92.

³¹ Ovdje su pojedine komisije zlorabile članak 4. stavak 2. Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji u kojem stoji: "Traktori, strojevi i krupne poljoprivredne sprave s ovih posjeda ulaze, ukoliko takvo zemljište nije određeno za veliko poljoprivredno državno dobro, u inventar državnih poljoprivrednih strojarstvenih stanica." Zalihe i živi inventar se ne spominju i većina komisija nije ih ni oduzimala.

³² HDA, K. agrar, Kut. 83.

Nova Bukovica

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Nova Bukovica održana je 11. veljače 1946. Na temelju provedene rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela je 19. veljače 1946. odluku kojom se od ukupnog posjeda župe površine 59 j. 69 čhv., župi kao zemljišni maksimum ostavlja 17 j. 718 čhv. zemlje. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 32 j. 1043 čhv. zemlje. Međutim naknadno je ustanovljena greška u svezi s ukupnom površinom zemlje koju župa posjeduje. Okružna komisija donijela je 26. ožujka 1946. novu odluku kojom je utvrđeno da župa posjeduje 59 j. 361 čhv. zemlje, te da joj se ostavlja kao zemljišni maksimum 17 j. 718 čhv. a oduzima za potrebe zemljišnog fonda 41 j. 1243 čhv. zemlje.³³

Orahovica

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Orahovica održana je 9. veljače 1946. Na temelju provedene rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku donijela je 8. ožujka 1946. odluku kojom se od ukupnog posjeda župe površine 48 j. 384 čhv., župi kao zemljišni maksimum ostavlja 17 j. 934 čhv. zemlje, od čega 8 j. 593 čhv. oranice, 3 j. 189 čhv. voćnjaka, 3 j. 46 čhv. vinograda, 1 j. 463 čhv. livade i 1 j. 63 čhv. vrta i okućnice. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 30 j. 1050 čhv. zemlje, od čega 15 j. 928 čhv. livade i 21 j. 1280 čhv. oranice.³⁴

Podgorač

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Podgorač održana je 12. veljače 1946. Na temelju provedene rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku donijela je 6. ožujka 1946. odluku kojom se od ukupnog posjeda župe površine 34 j. 359 čhv., župi kao zemljišni maksimum ostavlja 17 j. 8 čhv. zemlje, od čega 13 j. 993 čhv. oranice, 678 čhv. livade i 2 j. 763 čhv. vrta, te 678 čhv. neplodnog zemljišta koje se inače po zakonu trebalo ostaviti župi mimo zemljišnog maksimuma. Za potrebe zemljišnog fonda župi je oduzeto 17 j. 351 čhv. zemlje, i to sve oranice.³⁵

Otuđenje nadarbinskog³⁶ zemljišta

Nakon što je u razdoblju od 1945. do 1948. godine provedena agrarna reforma, župama je u pravilu ostalo u vlasništvu oko 16 jutara zemljišta ili

³³ HDA, K. agrar, Kut. 109.

³⁴ HDA, K. agrar, Kut. 92.

³⁵ HDA, K. agrar, Kut. 83.

³⁶ Nadarbina je crkveni posjed u nekretninama (zemljište, kuća) čiji prihodi služe za uzdržavanje crkvenog službenika. REBIĆ, Adalbert, *Mali religijski riječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997., 70.

manje kod onih župa kod kojih agrarna reforma nije provođena jer su ionako imale manje zemljišta od predviđenog zemljišnog maksimuma, tj. od 10 hektara. Međutim država je nametnula župnicima takve poreze i druga davanja, da većina župnika nije uspijevala podmirivati svoje obveze prema državi. Nadbiskupskom duhovnom stolu učestalo su stizale pritužbe župnika i upravitelja župa, na porezna davanja.³⁷

Nakon što je uvidio da je porezna politika prema svećenstvu podjednaka na području cijele nadbiskupije, Nadbiskupski duhovni stol uputio je 2. travnja 1948. predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske. U predstavi je među inim zatraženo da Ministarstvo financija izda točno tumačenje o tome: što se razumijeva pod crkvenim zemljištem, i da li su tu uključena i ona zemljišta, koja uživaju crkveni službenici iz odnosa svoje službe.³⁸

Vlada FNRJ izdala je 14. kolovoza 1948. novu Uredbu o porezu na dohodak. Na temelju ove Uredbe trebala je vlada NR Hrvatske donijeti svoje uredbe o porezu na dohodak za svoje područje. Zbog toga je NDS 10. rujna 1948. uputio predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske, s ciljem da upozori na neke nelogičnosti u saveznoj uredbi. U predstavi se navodi da je NDS, proučivši dotadašnje razreze poreza na dohodak Crkvi, samostanima, crkvenim ustanovama kao i svećenicima, napose nadarbenicima, opazio, da se razrezi ovog poreza ovim porezovnicima vrše primjenom i tumačenjem odnosnih propisa, a kojim se crkveni stručnjaci ne bi mogli složiti stojeći na stanovištu, da postoji mogućnost, da se ovim poreznim obveznicima razreže ovaj porez u skladu s propisima a po blažim oblicima i poreznim stopama.³⁹

U skladu s navedenim NDS je 24. ožujka 1949. prosljedio župnicima i upraviteljima župa okružnicu pod nazivom „Otuđenje župskog zemljišta“ u kojoj među inim piše:

Tim u vezi priopćuje se vlč. svećenstvu znanja i ravnanja radi slijedeće:

1. U koliko mjesne prilike dozvoljavaju neka se zemljište:

a/ u smislu kan. 1531 C.Z. otuđuje tj. prodajom, zamjenom za manju, ali povoljniju površinu;

b/ u smislu kan. 1541 C. daje u zakup bilo uz platež zakupnine, bilo besplatno, ali u oba slučaja uz očuvanje prava vlasništva.

2. U slučajevima gdje se 1, a i b ne može primijeniti, može se zemljište otuđiti gruntovno i bez naplate u korist koje javne institucije /državni fond, MNO, zadruga i slično/ nadalje u koliko je moguće privatnim licima npr. mjesnim siromasima putem darovnice.

³⁷ M. Akmadža, Otudenje nadarbinskog zemljišta zbog poreznih opterećenja u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1948.-1955., *Tkalčić*, Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 9./2005., Zagreb 2005., 123-125.

³⁸ HDA, KOVZ, Kut. 132, 1159/48., izvornik pisma. Isto u NAZ, NDS, br. 2213/1948. prijedlog pisma napisan na sjednici NDS-a od 2. travnja 1948., u rukopisu.

³⁹ HDA, KOVZ, Kut. 132, 1159/48.

3. *Kod otuđivanja zemljišta neka svećenstvo budno i savjesno pazi, da nadarbini sačuva površinu za gospodarstvo što podesniju za obradu i potrebnju za održavanje jednog svećeničkog kućanstva prema mjesnim prilikama. Ovdje se uzima da površina imade iznašati minimum između 3-5 rali.*

4. *otuđenje može se provesti samo dozvolom Nadbiskupskog Duhovnog Stola. U tu svrhu neka svećenstvo predloži preko svojih dekanata dobro obrazloženu molbu za otuđenje i ujedno na znanje u čiju se korist zemlja otuđuje, kolika površina se otuđuje, a koliko ostaje nadarbini, koje se katastarske čestice otuđuju, a koje ostaju uz motivaciju zašto se one otuđuju, a ove zadržavaju.*

5. *Dekan ima o takvoj molbi da izjavi svoje savjesno mnijenje.*

6. *otuđenje zemljišta kao i zakup provada se ugovorom između gruntovnog vlasnika s jedne strane i onoga u čiju se korist zemljište gruntovno otuđuje odnosno kome se daje u zakup.⁴⁰*

Nakon ove okružnice župnici i upravitelji župa sljedećih su nekoliko godina masovno podnosili zahtjeve NDS-u za odobrenje otuđenja nadarbinskog zemljišta. Većina je to činila zbog nemogućnosti podmirenja poreznih i drugih davanja državi, dok je jedan dio njih zemljište prodavao da bi namaknuo novac za popravke župnih crkvi i dvorova. Nadarbinsko zemljište uglavnom je davano na korištenje ali i u vlasništvo mjesnih narodnih odbora, koje je isto predavalo seljačkim radnim zadrugama na korištenje. Dio zemljišta pojedini su župnici uspjeli dati u zakup pojedinim vjernicima, pa čak i zadrugama, uz obvezu zakupnika da podmiruju obveze prema državi. Kako se to u praksi odvijalo поближе je objašnjeno za svaku župu posebno u nastavku ovog rada.

U svezi s problemima oko otuđenja nadarbinskog zemljišta NDS je 3. travnja 1950. uputio novu predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj među inim piše:

Prema izvještajima svećenstva otkupne su obveze za g. 1950. opet znatno povećane. Zbog toga je sada ponovno nastala žurba, da se svećenstvo što prije riješi još preostalog zemljišta, a da za sebe zadrži samo toliko, koliko ne potpada pod otkupne obveze.

Ove gospodarske godine stanje se je još pogoršalo.

Prijašnjih su naime godina mjesni narodni odbori odnosno seljačke radne zadruge besplatno primali crkveno zemljište, redovito bez ikakvih zapreka.

Ali pod jesen prošle godine neke radne zadruge ne će više da prime besplatno samo dio crkvenoga zemljišta nego stavljaju alternativu: ili sve ili ništa (na pr: u Sopju, Peščenici). Dakako, da još uvijek ima radnih zadruga,

⁴⁰ NAZ, NDS, br. 1753/1949.

koje su voljne ostaviti nadarbeniku podkućnicu i koji komadić zemlje. (Na pr u Sladojevcima.)

Ali nije bez temelja bojazan, da bi s vremenom sve radne zadruge mogle zauzeti jedinstveno stanovište: ili sve ili ništa!

Dešava se i to, da za vakancije župe seljačke radne zadruge, osim predaje cjelokupnoga crkvenoga zemljišta traže još i to, da svećenik uđe u radnu zadrugu kao zadrugar. Time bi svećenik potpao u cijelosti pod propise zakona i pravila seljačkih radnih zadruga, pa bi dosljedno tomu bio vezan radnom disciplinom i odgovornošću kao i svi drugi zadrugari, a to stoji u potpunosti opreci s propisima kan.139. Crkvenoga Zakonika, a kosi se i s kan. 121.C.Z.

Ovo najnovije stanovište seljačkih radnih zadruga:

- 1. oduzima svećenstvu mogućnost egzistencije na župama;*
- 2. onemogućuje administraciju vakantnih župa i njihovo naknadno popunjavanje, osobito, ako sa crkvenim zemljištem bude zauzet i župni dvor;*
- 3. onemogućuje i redovito održavanje bogoštovnih objekata;*
- 4. onemogućuje svećeniku, da se posveti isključivo svojem duhovnom radu, koji jedino od njega narod i traži.*

Da se nađe neki izlaz iz ovoga teškoga položaja dušobrižnoga svećenstva, Nadb. duhovni stol moli, da Vjerska komisija pri Predsjedništvu vlade izvoli kod nadležnog ministarstva isposlovati, da se seljačke radne zadruge upute, neka u slučaju dobrovoljne besplatne predaje crkv. zemljišta seljačkim radnim zadrugama, ne stavljaju kao uvjet, da svećenik mora njima predati svu crkvenu zemlju ispod 5 odnosno 3 rala, nego da imadu svećeniku u takovom slučaju ostaviti minimum crkv. zemljišta, koji ne potpada pod nesnošljive otkupne obveze u žitaricama, u mesu, u svinjama i u drugim poljoprivrednim proizvodima; nadalje da seljačke radne zadruge ni u kojem slučaju ne zauzimaju župni dvor, da ne traže kao uvjet preuzimanja crkvene zemlje u zadrugu, da dušobrižnik bude radni član zadruge.

Na ovu predstavku NDS je dobio 15. svibnja 1950. samo kratki odgovor vjerske komisije u kojem stoji da se u tako neodređenim slučajevima ne mogu davati opće upute, te da bi trebalo iznijeti svaki konkretan slučaj, koji se dogodio protuzakonito pa će komisija nastojati ukloniti te protuzakoničnosti.⁴¹

Prilikom predaje nadarbinskog zemljišta mjesnim NO-ima odnosno zadrugama, često je bilo nesnalaženja od strane svećenstva. Tako su neki predali zemljište bez ikakvog pisanog traga, ili su potpisivali zapisnike u kojima se navodi da zemlju daju u gruntovno vlasništvo, iako nisu imali za to odobrenje NDS-a. To je poslije predstavljalo problem kod vođenja sudskih par-

⁴¹ NAZ, NDS, br. 1737/1950. u 2559/1950.

nica za povrat nadarbinskog zemljišta. Naime početkom 50-tih godina XX. stoljeća porezna opterećenja su se smanjila, a seljačke radne zadruge su se raspuštale, te su župnici zatražili povrat otuđenog zemljišta. No, mjesne i kotarske vlasti su smatrale da je to zemljište dano u trajno vlasništvo te su ga nastojali gruntovno provesti kao općenarodnu imovinu. U tim sudskim parnicama župnici su u pravilu gubili sporove, izuzev u rijetkim slučajevima gdje se iz ugovora jasno vidjelo da je zemljište dano samo na privremeno korištenje.⁴² NDS je nakon učestalih zahtjeva župa za povratom otuđenog zemljišta, 10. veljače 1955. okružnicom zatražio od svećenstva da izvijeste o otuđenom nadarbinskom zemljištu i mogućnostima povrata, da bi mogao na temelju tih pokazatelja poduzeti potrebne korake prema državnim vlastima. U okružnici se posebno upozorava svećenstvo koje upravlja crkvenom imovinom da ne mogu otuđivati pravovaljano crkvenu imovinu bez odobrenja NDS-a. Ovo je posebice naglašeno da bi se u zahtjevima za povrat zemljišta i mogućim sudskim sporovima moglo pozvati na to da nitko nije smio dati zemljište u vlasništvo drugom bez posebnog odobrenja NDS-a i da su davanja zemljišta bez te suglasnosti pravno nevaljana.⁴³

Nakon dobivenih izvješća od župa NDS je utvrdio da su sudovi često donosili odluke da otuđeno zemljište postaje općenarodna imovina, iako za otuđenje NDS nije davao suglasnost župnicima. U svezi s navedenim NDS je 1. rujna 1955. objavio okružnicu u kojoj od župnika traži da dostave sve takve presude s kronologijom cijelog predmeta. To je zatraženo jer je NDS u međuvremenu prosvjedovao kod državnih vlasti, koje su onda zatražile da im se dostave detaljni podaci o svakom pojedinom predmetu. NDS je na kraju dao na znanje župnicima da se možda radi o posljednoj mogućnosti za povrat otuđenog zemljišta, te da očekuje žurnost svećenstva kod izvješćivanja o navedenim predmetima.⁴⁴ Međutim, iz arhivskih spisa mnogih župa, vidljivo je da su nade NDS-a u mogući uspjeh uglavnom bile uzaludne.

Za područje Našičkog dekanata pronašli smo podatke o otuđenju nadarbinskog zemljišta samo za župe Feričanci, Nova Bukovica i Podgorač, što ne znači da i u drugim župama za koje nemamo pouzdanih podataka, nije bilo otuđenja nadarbinskog zemljišta. U nastavku su navedeni primjeri otuđenja nadarbinskog zemljišta u spomenutim župama.

Feričanci

Upravitelj župe Drago Lesjak uputio je 26. siječnja 1950. pismo NDS-u u kojem izvješćuje da je mjesnom Narodnom odboru (NO), zbog prevelikih davanja državi, ponudio 14 jutara zemljišta, ali da je NO spreman prihvatiti zemljište uz uvjet da župa sebi ostavi samo 1 jutro zemlje. NDS mu je otpi-

⁴² Detaljnije u: M. Akmadža, *Otuđenje...*, *Tkalčić*, 9./2005., 135-136.

⁴³ NAZ, NDS, br.1122/1955.

⁴⁴ *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, Br. IV. - 1955.

sao 3. veljače 1950. da je posredovao preko Komisije za vjerske poslove NRH, da preko nadležnog ministarstva isposluje da mjesni NO prihvati ponuđeno zemljište. Nakon nekoliko pokušaja NDS-a i župnika da isposluje povoljnije rješenje u svezi s navedenim zemljištem, spor je završio na sudu. U svezi s navedenim problemom, tek je 30. lipnja 1952. odvjetnik Zlatko Kuntarić pismom izvijestio NDS, da je konačno sklopljena nagodba s Poljoprivrednim dobrom Našice, po kojem je isto dužno vratiti župi vinograd i obešteti župu s još 1000 litara vina. Navedenu nagodbu NDS je odobrio te je Poljoprivrednom dobru Našice konačno predano u vlasništvo 14 j. 21 čhv. nadarbinskog zemljišta.⁴⁵

Nova Bukovica

Župnik Ivan Selak izvijestio je pismom od 8. veljače 1949. NDS da je župna nadarbina sa zemljištem površine 14 j. 252 čhv. ušla u seljačku radnu zadrugu, što je NDS primio na znanje. Selak je u pismu od 27. travnja 1955. izvijestio NDS da mu je zadruga bila spremna vratiti zemljište ali je on odustao od prihvaćanja istog zbog prevelikog poreza, te je prepustio da ga zadruga uživa još jednu godinu. NDS mu je otpisao 24. lipnja 1955. da je koncem godine dužan preuzeti zemlju u posjed, a ako je ne može obrađivati da je može zadruzi dati u zakup. Novi upravitelj župe Alojzije Stanek izvijestio je NDS pismom od 27. rujna 1964. da se nagodio s vjerskom komisijom iz Podravske Slatine da se župi vrati 6 jutara zemlje a da se u društveno vlasništvo preda oko 5 jutara zemlje. Jedino se nisu nagodili oko vinograda površine 1500 čhv. NDS mu je otpisao 2. listopada 1964. da je suglasan s nagodbom, pod uvjetom da se župi vrati sva ostala zemlja, izuzev onih 5 jutara koje bi ostalo u društvenom vlasništvu. Stanek je pismom od 20. svibnja 1967. izvijestio NDS da je župi vraćeno 6 jutara zemlje i vinograd od 1408 čhv.⁴⁶

Podgorač

Župnik, Mijo Bestić, pismom od 5. svibnja 1955. izvijestio je NDS, a u svezi s okružnicom od 10. veljače 1955., da je njegov prethodnik Josip Dević 1949. predao poljoprivrednoj zadrugi u Podgoraču nadarbinsko zemljište površine 8 j. 856 čhv., ali da o tome nema nikakvog pisanog traga. NDS mu je otpisao 29. srpnja 1955. da ni u njegovom arhivu nema nikakvog traga o navedenom, te s obzirom da je očito Dević radio bez odobrenja NDS-a, treba od zadruge zatražiti povrat zemljišta. Međutim, župnik je u pismu NDS-u od 7. listopada 1955. zamolio da mu se odobri da sklopi ugovor sa zadrugom o daljnjem uživanju na 2-3 godine, jer se radi o nekvalitetnom zemljištu, a

⁴⁵ NAZ, NDS, br. 3580/1955.

⁴⁶ NAZ, NDS, br. 893/1949., 1582 i 3007/1954., 3583 i 4059/1955. i 3287/1964. u 1771/1967., Skupina III., ž. Nova Bukovica.

porez je visok. NDS mu je otpisao 14. listopada 1955. da ga ovlašćuje za sklapanje predloženog ugovora.⁴⁷

Iz pisama novog upravitelja župe Petra Flivarskog od 15. svibnja i 31. prosinca 1959. vidljivo je da dogovor sa zadrugom ni u to vrijeme nije postignut. NDS ga je pismom od 18. ožujka 1960. ovlastio da nastavi pregovore sa zadrugom.⁴⁸

Zauzeća crkvenih objekata

Prva zauzeća crkvenih zgrada počela su još tijekom II. svjetskog rata na područjima pod partizanskim nadzorom, najčešće tako što bi partizanska vojska jednostavno uselila u sve napuštene ili nenapuštene, ali njoj potrebite prostore. I nakon rata vojska je zauzimala crkvene prostore i u njih useljavala bez ikakvih posebnih rješenja. Često su se nezakoniti stanari izmjenjivali u crkvenim stanovima i zgradama bez ikakvih službenih odluka.⁴⁹

Nakon rata nova vlast donosila je razne zakone i uredbe koje su omogućavale lokalnim tjelima vlasti, državi i raznim društvenim i političkim organizacijama useljavanje u pojedine crkvene zgrade mimo volje ili po dogovoru s crkvenim vlastima. No te zgrade, odnosno najčešće stanovi, dodjeljivani su i pojedincima za potrebe stanovanja. Useljavanjem u crkvene zgrade i stanove necrkvenih ustanova i osoba, one nisu postajale i vlasnici tih zgrada i stanova, ali ni Crkva nije imala nikakve ingerencije nad tim zgradama i stanovima, već se pitanje vlasništva definitivno reguliralo Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, te je tim Zakonom većina već uzurpiranih zgrada i stanova na kraju podružljena. No neki objekti koji su bili od posebnog interesa za državne vlasti bili su oduzeti Crkvi temeljem Osnovnog zakona o eksproprijaciji. Zbog nedostatka stambenih prostora mjesni narodni odbori su mogli po Općem zakonu o narodnim odborima, dodjeljivati stanove pojedincima u zgradama koje nisu bile društveno vlasništvo, te po njihovoj procjeni nisu bili dovoljno iskorišteni. Na taj način je u velikom broju crkvenih zgrada, posebice župnih dvorova, dodijeljen stan pojedinim osobama, najčešće policajcima, učiteljima i sl. Zbog takvih uzurpacija crkvenih prostora Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, često je tražio intervenciju Komisije za vjerske poslove. Zakon o Mjesnim narodnim odborima primjenjivao se u svakoj prigodi koju je NO smatrao opravdanom, za oduzimanje crkvenih objekata.

Posebno su na udaru mjesnih NO bili župni dvorovi.⁵⁰ Rijetki su bili oni župni dvorovi koji nisu bili u cijelosti ili djelomično zauzeti od strane mje-

⁴⁷ NAZ, NDS, br. 5219/1955.

⁴⁸ NAZ, NDS, br. 1574/1959. i 1710/1959. u 739/1960.

⁴⁹ Sve tvrdnje navedene u nastavku teksta potkrepljene su primjerima navedenim u: M. Akmadža, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966.* – primjer Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 2003., 261-269. i S. Kožul, *Stradanja u Zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme Drugoga svjetskoga rata i poraća*, Društvo za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb 2004., 363-528.

⁵⁰ O zauzimanju župnih dvorova vidi rad S. Kožula, *Zauzeće župnih stanova...*, *Tkalčić*, 6./2002.

snih NO, te korišteni ili čak preuređivani u druge svrhe. U većini slučajeva crkvenim vlastima je jedino preostalo zatražiti zaštitu Republičke komisije za vjerske poslove, što u pravilu nije donosilo rezultate. Neki su upravitelji župa morali zbog oduzimanja prostorija odseliti u druga mjesta, te od tamo upravljati župom.

Dijelovi župnih dvorova i drugih crkvenih zgrada i stanova zauzimani su i temeljem Uredbe o kategorizaciji i raspoložbi sa stambenim i poslovnim prostorijama. O problemima uzurpacije župnih dvorova pisali su početkom 1950. ministru unutrašnjih poslova Ivanu Krajačiću, referenti Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu dr. Lovro Radičević i dr. Pavao Lončar. U dijelu pisma koji govori o ovoj problematici oni navode da imaju jasan uvid u stambene prilike župnika u provinciji i van Zagreba, gdje se često oduzimaju stambene prostorije za razne svrhe, pa čak i za spremanje rekviriranog kukuruza u sobama župnih stanova. Također navode da ima župa gdje su u župne stanove smještene i postolarske radnje, ili su na primjer seljačke radne zadruge zaposjele čitavu župsku zgradu i njezine gospodarske zgrade, bez ikakve obaveze i naplate. Ističu da im svi ti slučajevi daju povod da zatraže da se pitanje rekviracije prostorija župnih stanova podvrgne načelnoj reviziji.⁵¹

Mjesne vlasti nerijetko su bez ikakvih posebnih razloga zauzimali pojedine crkvene zgrade i stanove, odlukama koje nisu bile utemeljene ni na jednom zakonskom ili drugom propisu. Međutim bilo je i primjera, istina rijetko, da su mjesni organi vlasti intervenirali protiv nezakonitog useljenja u crkvene objekte. Osim zauzimanja crkvenih zgrada i stanova, bila su u prvim poratnim godinama učestala zauzimanja crkvenog zemljišta, bez obzira na provedenu agrarnu reformu. Zabrinut sve češćim pojavama gradnje necrkvenih zgrada na crkvenom zemljištu bez njegove dozvole Nadbiskupski duhovni stol razaslao je svim župama i drugim crkvenim ustanovama okružnicu 19. travnja 1948., u kojoj među inim stoji: "Da se ovako protuzakonito smetanje vlasništva posjeda spriječi, ovime se nalaže župnicima i svim upraviteljima crkvenim zemljištem, da protiv takvog postupka imadu odmah načiniti prijavu Mjesnom i Kotarskom NO te kod nadležnog Kotarskog N. Suda uložiti tužbu radi smetanja u vlasništvu i radi smetanja u posjedu. O predanoj prijavi i tužbi dužan je svaki upravitelj crkvene zemlje odmah obavjestiti ovaj Nad. Duh. Stol te najsavjesnije izvješćivati o svakoj bilo pravnoj bilo faktičnoj promjeni na crkvenom zemljištu u tome pogledu. Nadb. Duhovni stol će voditi točnu kontrolu o svakom izvještaju i promjeni. Od podnošenja ovakve prijave i tužbe ne može biti ispričan nijedan upravitelj crkvenog zemljišta." Na kraju je napomenuto da se ovo odnosi samo na zemljište koje je ostalo Crkvi nakon provedbe agrarne reforme.⁵²

⁵¹ HDA, KOVZ, Kut. 326, Pismo dr. Lovre Radičevića i dr. Pavla Lončara ministru unutrašnjih poslova Ivanu Krajačiću, od 3. siječnja 1950.

⁵² NAZ, br. 1559/1948.

Nasilna zauzimanja crkvenog zemljišta provedena su i pod izlikom da Crkva iz raznih razloga ta zemljišta ne obrađuje, pa su ih najčešće bez ikakva odobrenja ili odluke zaposjedale Seljačke radne zadruge. U svezi s neobrađivanjem zemljišta koristila se i Uredba o obvezatnom obrađivanju zemljišta iz 1947., kojom se kod neobrađenog zemljišta vršila derelikcija i prema tome gubilo vlasništvo nad zemljištem.⁵³ Osim zauzimanja župnih stanova i drugih crkvenih prostora, te zemljišta, mjesni NO-i su pogrešno tumačeći Zakon o organizaciji Mjesnih NO zauzimali i crkvena groblja, te preuzimali upravu nad njima. S obzirom da su takvi postupci Mjesnih NO učestali naročito u razdoblju nakon završetka provedbe agrarne reforme, Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu uputio je u rujnu 1951. predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske. U predstavi je istaknuto da mjesni i kotarski NO-i u pomanjkanju provedbene naredbe za provedbu Općeg zakona o narodnim odborima, na razne načine preuzimaju upravu nad konfesionalnim grobljima, kao da su stekli pravo vlasništva nad tim grobljima ne tražeći pri tom nikakav sporazum s upraviteljima župa.⁵⁴

Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske poslala je na navedenu predstavku odgovor 20. listopada 1951., u kojem se priopćava da se propisima Općeg zakona o narodnim odborima ne dira u vlasničko pravo crkvi nad grobljima koja su u zemljišnim knjigama upisana kao crkveno vlasništvo, tj. da su jasno razlučena crkvena groblja od komunalnih, pa tako crkvenim grobljima upravlja crkva, a komunalnim Narodni odbori. U skladu s navedenim zatraženo je od Nadbiskupskog duhovnog stola da o svakom slučaju drugačijeg tumačenja navedenog problema, pojedinačno za svaki slučaj obavijesti Komisiju. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu u skladu s tim tumačenjem, sastavio je 9. studenoga 1951. okružnicu o upravljanju grobljima, i prosljedio je svim župnicima.⁵⁵

U svezi s raznim vidovima zauzimanja i oduzimanja imovine Katoličke crkve, bilo na temelju pojedinih zakona bilo bez ikakvih pismenih odluka i mimo bilo kojih propisa, moglo bi se nabrojati na stotine primjera. No u ovom radu navedeni su samo oni primjeri koji se odnose na župe u Našičkom dekanatu. Podaci se temelje na izvješćima župa Nadbiskupskom duhovnom stolu glede triju okružnica koje je on poslao dekanskim i župnim uredima tijekom 1950. i 1951. godine, a u kojima je zatražio točne podatke o zauzetim župnim zgradama.⁵⁶

U odgovoru na prvu okružnicu od 8. kolovoza 1950. vršitelj dužnosti dekana i župski upravitelj u Bokšiću, Josip Škoda, izvijestio je NDS da u

⁵³ *Službeni list FNRJ*, br. 13/47.

⁵⁴ NAZ, NDS, br. 5197/1951., Prijedlog teksta pisma Komisiji za vjerske poslove NRH sa sjednice NDS-a od 21. rujna 1951.

⁵⁵ NAZ, Spis pod br. 5197/1951.

⁵⁶ S. Kožul, *Stradanja...*, 363.

Našičkom dekanatu nema da je neki župni dvor u potpunosti zauzet, ali da u Orahovici ima nekoliko stanara u župnom dvoru, koji bi trebali uskoro izići.⁵⁷

U odgovoru na drugu okružnicu od 27. veljače 1951.⁵⁸ NDS su o zauzeću župnih zgrada i stanarima u njima izvješćivali svi župnici za svoje župe. Da raspoložu svim prostorijama i da u njima nema stanara izvjestili su župni upravitelji u Bokšiću, Crncu i Podravskoj Moslavini. U župi Čađavica Poljoprivredna zadruga zaposjela je štagalj i parmu u kojima je držala sijeno i konoplju. U župi Đurđenovac dvije sobe u župnoj zgradi bile su zauzete od stanara, za koje je stanar plaćao najam od 50 dinara. U župnoj zgradi u Feričancima jedna soba je bila nastanjena stanarom, kao i gospodarska zgrada u kojoj je bila nastanjena jedna neckvena obitelj. Župa Čačinci nije mogla ni imati tih problema jer nije imala ni župnog dvora ni drugih zgrada. U župnom dvoru u Našicama bilo je zaposjednuto 7 soba, u kojima su živjeli kočijaš, časnik jugoslavenske vojske, namještenica i jedan partizanski borac – namještenik. Svi su plaćali stanarinu od oko 200 dinara. Vojska je zaposjednula štalu a mjesne vlasti hambar, bez plaćanja najma. U župnoj zgradi u Novoj Bukovici mjesni NO zaposjednuo je dvije najbolje sobe. Mjesne vlasti zauzele su i tavan za spremanje žitarica, a radna zadruga zauzela je štagalj, kukurušnjak, pola dvorišta i pola podruma. Stanar u župnom dvoru, inače kotarski namještenik za utjerivanje obveza, koristio je i jednu staju, pola svinjca i pola kokošinjca, ali je plaćao samo najam stana sa 125 dinara. U župnom dvoru u Orahovici stanari su uživali 3 sobe, i to jedna umirovljena učiteljica koja je plaćala najam od 200 dinara i namještenik kamenoloma koji nije plaćao najam. Do prije dvije godine šumsko poduzeće raspolagalo je većim dijelom štale bez najma, te je počinjena šteta jer su konji probili zid. U župnom uredu u Podgoraču dvije prostorije uživao je komandir milicije i nije plaćao najam. U štali su se nalazili konji državnog rasadnika, za što nije plaćana najamnina.⁵⁹

Oduzimanje crkvene imovine po zakonu o eksproprijaciji

Eksproprijacija ili izvlaštenje “je mjera kojom se jedan pravni subjekt (pri čemu se ne mora raditi o fizičkoj odnosno naravnoj osobi) izvlašćuje, dakle lišava određenih prava, primjerice i u pravilu na način da mu se oduzima pravo vlasništva na određenoj nekretnini, i to zbog uvažavanja nekog drugog interesa koji se za državu smatra važnijim u odnosu na pravo koje je predmet izvlaštenja.”⁶⁰ Pri provedbi izvlaštenja određivala se naknada bivšem vlasniku izvlaštene nekretnine, a visina te naknade je različita od slučaja do slučaja, pa je u nekim slučajevima simbolična a vrlo rijetko je odgovarala stvarnoj vrijednosti.

⁵⁷ Isto, 366 i 390.

⁵⁸ Isto, 391-392.

⁵⁹ Isto, 493-496.

⁶⁰ H. Kačer, n. dj., 38.

Izvlaštenje nije bilo karakteristično samo za socijalističke zemlje, već je provođeno te se provodi i danas svuda u svijetu. No razlika je bila u motivima, koji su u socijalističkim zemljama rijetko imali opravdani društveni karakter, ali i u naknadama koje su u bivšim socijalističkim zemljama pa tako i Jugoslaviji, iako su nazivane "pravičnima", bile u pravilu simbolične i isplaćivane duži niz godina, bez posebnih zaštita od moguće novčane inflacije.

Prema Osnovnom zakonu o eksproprijaciji od 1. travnja 1947. izvlaštenje se vršilo u korist države, za potrebe saveznih organa, ustanova i poduzeća, kao i za potrebe organa, ustanova i poduzeća Narodnih republika, te administrativno-teritorijalnih jedinica, kao i zadruge, zadružnih i drugih organizacija radnog naroda.

Organi koji su vršili izvlaštenje bili su: Vlada FNRJ, ministar obrane, republičke vlade, Izvršni odbori kotarskih i gradskih NO na temelju prijedloga mjesnog NO i za potrebe dotičnog mjesta. Navedeni organi vršili su izvlaštenje na temelju čina izvlaštenja, koji je morao sadržavati odredbe o tome u čiju se korist i za koje potrebe vrši izvlaštenje.

Izvlaštenje su provodile Kotarske odnosno Gradske eksproprijacijske komisije, a u Komisiji se uvijek trebao nalaziti jedan sudac. Nakon provedenog postupka Komisija bi donijela rješenje o izvlaštenju, odnosno o privremenom oduzimanju na iskorištavanje imovine (zakup ili pravo služnosti). U rješenju je moralo stajati u čiju je korist izvršeno izvlaštenje, točno određene predmeta izvlaštenja i točan iznos naknade, te da li se naknada daje u novcu, obveznicama ili u davanju druge određene nekretnine.

Vlasnik je imao pravo:

- da protiv čina izvlaštenja podnese vladi predstavku,
- da protiv rješenja Komisije za eksproprijaciju uloži žalbu na Okružni sud,
- da traži naknadu za izvlašteni objekt.

Što se tiče naknade kod izvlaštenja nekretnina vlasnik je imao pravo na naknadu u visini prosječne prometne vrijednosti koju je izvlaštena nekretnina imala na dan procjene. Kod toga nije uzimana u obzir izgubljena dobit ili naročita vrijednost koju može imati imovina za vlasnika. Kad se izvlaštenjem ustanovljavalo pravo služnosti na nekretnine vlasnik je imao pravo na naknadu u pogođenoj zakupnini. Država je mogla za izvlaštenu nekretninu za svoje potrebe naknadu podmiriti u novcu, obveznicama ili zamjenskoj nekretnini, no ako se izvlaštenje vršilo u korist grada, zadruge i sl. naknada je mogla biti samo u novcu ili zamjenskoj nekretnini.⁶¹

⁶¹ *Službeni list FNRJ*, br. 28/47, od 4. travnja 1947.

S obzirom da su Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu sve češće stizala izvješća o oduzimanju pojedinih dijelova crkvenog odnosno nadarbinskog zemljišta u javne svrhe, isti je uputio u studenom 1948. okružnicu svećenstvu u svezi Zakona o eksproprijaciji. U okružnici su pojašnjene temeljne odredbe Zakona, i date upute o postupku crkvenih upravitelja u svezi s izvlaštenjem.⁶²

Za područje Našičkog dekanata pronašli smo podatke samo za izvlaštenje zemljišta u župi Orahovica. Zemljište župe Orahovica površine 7 jutara, izvlašteno je 1948. za potrebe izgradnje stadiona, kako je izvijestio upravitelj župe Vid Ivanušec Nadbiskupski duhovni stol u pismu od 21. svibnja 1948. Ivanušec je izvijestio da je mjesni NO u dogovoru s kotarskim NO-om 20. svibnja 1948., navedenu odluku objavio "bubnjanjem", te da on o navedenom nije dobio nikakvu pisanu obavijest. NDS je u pismu od 30. srpnja 1948. izvijestio Ivanušeca da je Komisija za vjerske poslove NRH potvrdila izvlaštenje navedenog zemljišta, uz napomenu da će župa za zemljište dobiti naknadu.⁶³

Nacionalizacija iz 1958.

Nakon provedbe agrarne reforme, prve nacionalizacije, raznih konfiskacija i eksproprijacija, jedina preostala privatna imovina koja je imala značajniju vrijednost bili su stanovi, poslovni prostori i građevinsko zemljište.

Pitanje reguliranja odnosa u oblasti stanovanja rješavana su već od 1945. raznim mjerama i propisima, kada je pravo raspolaganja, odnosno raspodjele stanova, prenošeno na narodne odbore i određena stanarina na 50% od stanarine iz 1939., pa sve do uvođenja društvenog upravljanja stambenim zgradama s više od tri stana. Te mjere dovele su do toga da je vlasniku najamne stambene zgrade ostalo od njegove svojine, samo još pravo, da ubire jedan dio, i to do 10% stanarine, te pravo prometa.⁶⁴

S obzirom da su raznim propisima mnogi stanovi, zgrade i poslovni prostori već bili zaposjednuti, bilo je samo pitanje vremena kada će se sve to zakonski regulirati i prenijeti u društveno vlasništvo, samo je ostalo nejasno zašto se tako dugo čekalo. No s obzirom da su stanovi bili još samo formalno u privatnom vlasništvu, jer su NOO-i i drugi organi vlasti raspolagali tuđim stanovima, i po svom nahodanju u njih vršili useljenja, država nije morala žuriti s formalnim ozakonjenjem preuzimanja stanova od dotadašnjih vlasnika.

⁶² NAZ, br. 6255/48, Okružnica od 19. studenoga 1948.

⁶³ NAZ, br. 4205/48.

⁶⁴ *Vjesnik*, 27. prosinca 1958., str. 1-2 (iz izlaganja Lidije Šentjure u Saveznoj narodnoj skupštini, prigodom donošenja Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta 26. prosinca 1958.).

Samom donošenju Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, prethodilo je donošenje Zakona o izmjeni Zakona o prometu zemljišta i zgrada u studenom 1958., s ciljem da se prije provedbe podružtvljenja spriječi otuđenje zgrada i dijelova zgrada, te građevinskog zemljišta, prije donošenja Zakona o svojini na posebnim dijelovima zgrada. U navedenom Zakonu izrijeком stoji: “Do donošenja Zakona o svojini na posebnim dijelovima zgrada nije dopušten promet fizičkih dijelova zgrada ni cijelih zgrada, kao ni građevinskih parcela, koji su u svojini građana, privatnih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana.” Ukoliko bi netko nakon donošenja ovog Zakona prodao dio zgrade i sl., ugovor o prodaji ne bi bio valjan.⁶⁵

No bez obzira na sve mjere opreza, pripreme za donošenje Zakona o nacionalizaciji nisu najavljivane u medijima, kao što je to bilo u pravilu za većinu ostalih zakona, a i sami zastupnici su tekst prijedloga zakona dobili na samoj sjednici Savezne narodne skupštine, te je prijedlog Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, uvršten kao dopuna dnevnog reda.

Izlaganje o prijedlogu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta podnijela je članica Saveznog izvršnog vijeća Lidija Šentjurs. Ona je u izlaganju naglasila da navedeni prijedlog zakona znači “nerazdvojni dio niza socijalističkih akata, donijetih poslije pobjede naše narodne revolucije, kojima je zajednički jedan te isti cilj: u osnovi i u svim posebnim manifestacijama likvidirati kapitalističke društvene odnose, a time i sve oblike iskorištavanja čovjeka po čovjeku.” Također je ustvrdila da predloženi zakon nema ponajprije gospodarsko značenje, već je značajniji iz aspekta usavršavanja sustava socijalističkih društvenih odnosa. Što se tiče podružtvljavanja građevinskog zemljišta L. Šentjurs je istaknula da je dolazilo do sve češćih zahtjeva da je potrebno u svrhu racionalizacije i unapređenja stambene izgradnje, planskog razvoja gradova i u svrhu ovladavanja stihijskog djelovanja gradske rente, izvršiti podružtvljenje cjelokupnog gradskog zemljišta. Zatim je dodala da je praksa pokazala da “metoda eksproprijacije ne osigurava dovoljnu operativnost u rješavanju zadataka koje nameće tempo rekonstrukcije i izgradnje naših gradova i industrijskih centara, naročito zbog toga što dozvoljava samo individualni postupak za pojedina aktuelna zemljišta (za razliku od eksproprijacije ovim su zakonom bivši vlasnici u lošijem položaju po pitanju naknade, tj. dobivat će naknadu u roku od 50 godina a ne odjednom kao kod izvlaštenja, op. p.). To je često i usporavalo otvaranje većih gradilišta stambenih naselja i uvođenje industrijskog građenja, što bi bitno pridonjelo bržoj i jeftinijoj gradnji stanova.”

Predloženi zakon prihvaćen je istog dana, bez veće rasprave i jednoglasno uz opće oduševljenje zastupnika.⁶⁶

⁶⁵ *Vjesnik*, 27. studenog 1958.

⁶⁶ *Vjesnik*, 27. prosinca 1958., str. 1-2.

O navedenoj nacionalizaciji na području Našičkog dekanata, pronašli smo dva slučaja nacionalizacije crkvenih zgrada i jedan slučaj nacionalizacije crkvenog zemljišta.

Jedna od spomenutih zgrada bila je zgrada Franjevačkog samostana u Našicama u Tomislavovoj ulici br. 16. Navedena zgrada nacionalizirana je rješenjem Komisije za nacionalizaciju NO Našice od 4. studenog 1960. Spomenuta zgrada je u vrijeme nacionalizacije korištena kao Dom DTO Partizan. Na navedeno rješenje Franjevački samostan uputio je žalbu Komisiji za nacionalizaciju pri KNO-u Našice, koju je Komisija rješenjem od 12. prosinca 1960. odbila kao neutemeljenu. U spomenutom rješenju navedeno je da se radi o poslovnoj zgradi koju je u trenutku nacionalizacije većim dijelom koristila Jugoslavenska narodna armija, a drugim dijelom DTO Partizan. Također se navodi da je prije rata zgrada korištena za potrebe društva "Sokol", a ne u vjerske svrhe. Franjevački samostan je u svezi s navedenim 11. ožujka 1961. preko odvjetnika uputio predstavku Komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću NR Hrvatske. U predstavci se navodi da nije pravilno utvrđeno činjenično stanje u svezi s nacionaliziranom zgradom što je dovelo do pogrešne primjene materijalnih prava. Ističe se da je navedenu zgradu samostan kupio od "Sokola" prije rata, što se vidi iz gruntovne knjige, te je služila u vjerske svrhe. Međutim Komisija je pismom od 17. svibnja 1961. izvijestila Franjevački samostan da je nacionalizacija navedene zgrade provedena po propisima, te da nema mjesta poništenju navedenih rješenja o nacionalizaciji.⁶⁷ Na sličan način nacionalizirana je i crkvena zgrada župe Nova Bukovica u Mikleušu.⁶⁸

Što se tiče nacionalizacije zemljišta župe Orahovica u površini od 13 j. 368 čhv., ono je nacionalizirano rješenjem Komisije za nacionalizaciju pri NOO Orahovica od 20. kolovoza 1959. O navedenom je upravitelj župe izvijestio NDS pismom od 27. prosinca 1950., napominjući da je na navedeno rješenje uložio žalbu. NDS mu je otpisao 30. prosinca 1950. podržavajući njegovu žalbu, uz napomenu da ukoliko dobije negativan odgovor može u svezi s navedenim pokrenuti upravni spor. Podatke o odgovoru na žalbu nismo pronašli.⁶⁹

Na području Zagrebačke nadbiskupije postupkom podruštvljenja bilo je obuhvaćeno 167 zgrada, 2 stana i poslovne prostorije u 3 zgrade u vlasništvu raznih ustanova Katoličke crkve. Po izvješću iz prosinca 1963. na području Zagrebačke nadbiskupije Katoličkoj crkvi nacionalizirano je 86 zgrada.⁷⁰

⁶⁷ HDA, Fond Komisije za nacionalizaciju NRH (dalje K. nac.), br. 3508/60.

⁶⁸ NAZ, br. 1117/62 i 50/1963-skupina I.

⁶⁹ NAZ, br. 3740/1959.

⁷⁰ M. Akmadža, *Oduzimanje*..., 212.

Zaključak

Promjena vlasničkih odnosa po raznim zakonima provedena je nakon svršetka II. svjetskog rata kako u cijeloj Jugoslaviji, tako i u Hrvatskoj, s ciljem podruštvljenja privatnog vlasništva, a u skladu s komunističkim programom. Taj postupak posebno je pogodilo Katoličku crkvu, koja je bila jedan od većih posjednika, a oduzimanje njene imovine provedeno je vrlo korjenito.

Na sam postupak oduzimanja imovine Katoličkoj crkvi u Jugoslaviji, bitno su utjecali politički odnosi između Crkve i države, a bili su vrlo nape- ti. U tim, veoma nepovoljnim okolnostima provedena je agrarna reforma, konfiskacija, eksproprijacija i nacionalizacija imovine Katoličke crkve. Posebno teško Katoličku crkvu pogodilo je provođenje agrarne reforme. Poljoprivredna zemljišta bila su jedan od najvažnijih izvora prihoda od kojih je živjela Katolička crkva. Korjenita provedba agrarne reforme na crkvenim imanjima, dovela je Katoličku crkvu u veoma težak materijalni položaj, a vjernike u stanje da teret djelovanja Crkve preuzmu na svoja pleća u ionako teškim poratnim prilikama u kojima su živjeli. Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj oduzeto je agrarnom reformom, koja je provedena od 1945. do 1948., više od 70% ukupnog poljoprivrednog zemljišta kojeg je posjedovala. Osim zemlji- šta Crkvi je agrarnom reformom oduzeta i značajna imovina u vidu zgrada, poljoprivrednih zaliha, stoke, poljoprivrednih strojeva i alata.

S obzirom da su nakon provedbe agrarne reforme Katoličkoj crkvi nametnuti razni porezi, pa i oni na ostatak zemljišta, mnoge župe su zbog nemogućnosti plaćanja poreza bile prinuđene zemljište koje im je ostalo nakon agrarne reforme otuđiti, tj. dati na korištenje seljacima, poljoprivred- nim zadrugama i raznim društvenim organizacijama, te su poslije imale pro- blema s povratom tog zemljišta u svoj posjed.

Ono imovine što nije uzeto Katoličkoj crkvi agrarnom reformom, oduzi- mano je u manjoj mjeri konfiskacijom i nacionalizacijama, te u većoj mjeri izvlaštenjem. Osim što je imovina Crkve zakonima definitivno oduzimana, ništa manji problem nije bio ni privremeno zauzimanje crkvenih nekretnina raznim stambenim zakonima, odlukama Narodnih odbora, te nezakonitim upadima vojske, milicije i sl. Katolička crkva je godinama vodila sporove za iseljenje nezakonitih stanara iz svojih zgrada i stanova, u koje su isti uselje- ni mimo njene volje.

Međutim, materijalno slabljenje Katoličke crkve, prisililo ju je da se u većoj mjeri posveti svom duhovnom poslanju, a što je bio veći pritisak vlasti na Crkvu to je njen utjecaj i ugled kod vjernika bio veći. No osim što je ojača- la u vjerskom smislu, Katolička crkva se s vremenom uz pomoć vjernika kako u zemlji tako i u inozemstvu, materijalno oporavila, što je izazivalo zabrinutost kod državnih vlasti.

Pokušaj komunističke vlasti da slabljenjem materijalnog položaja Katoličke crkve onemogući njeno djelovanje, zasnivao se na pogrešnoj pro- cjeni da je snaga Crkve u njenom materijalnom bogatstvu, te nije mogao usp- jeti, jer se s vremenom pokazalo da što je Crkva materijalno slabija i što je više proganjana, to je duhovno bila jača i narodu pristupačnija.

Summary

CONFISCATING THE CHURCH PROPERTY IN NAŠICE DEANERY, 1945-1966

The change of ownership relations, by various laws, has been conducted after World War Two in Croatia as well as in whole Yugoslavia and the aim of it was to socialize the private ownership in accordance to the communist program. That procedure particularly hit the Catholic Church, which was one of the bigger landowners, and confiscating their property was very thorough.

Political relationship between the Catholic Church and the state influenced a lot to the procedure of confiscating the property from the Catholic Church in Yugoslavia, and that relationship was tensed. In those very unfavorable circumstances, there has been conducted an agriculture reform, confiscation, expropriation and nationalization of the property of Catholic Church. The Catholic Church was especially intensively hit by the agricultural reform. Farming land was one of the most important revenues for the Catholic Church. The thorough conduction of agricultural reform with Church property has brought the Catholic Church to very hard material position and the believers to the situation to take the burden of the existence of the Church to their shoulders in the severe post war time that they lived in. By the agricultural reform which was conducted from 1945 to 1948 more than 70 % of farming land owned by the Church was taken away. Aside from the farming land, the Church has lost significant assets in terms of buildings, agricultural stocks, cattle, agriculture machinery and tools.

Since after the reform, the Catholic Church was imposed with several taxes, including those for the rest of the land; many parishes were forced to give the land to the farmers, cooperatives and different organizations to use because they were not able to pay the tax. Later they had problems with returning their land into their property.

That part of the land that was not taken away from Catholic Church by the agricultural reform, has been taken later by confiscation and nationalization and most of all by expropriating. Besides the fact that the property of Church was definitely taken away, no smaller problem was the temporary taking of Church real estate by means of different laws on tenancy, decisions of National Committees, and by illegal military or police actions. For years there have been trials for relocating the illegal tenants from the buildings and flats owned by the Church that were inhabited against the will of Church.

Nevertheless, the material weakening of the Catholic Church, forced it to contribute more to the spiritual actions and the bigger the pressure from the authorities was, the bigger influence and respect it had with the believers. But aside from strengthening in religious sense, the Catholic Church has, in time, recovered materialistically, what caused the concern of state authorities.

The attempt of the communist authorities to disable the Catholic Church from acting by weakening their material position was based on the wrong assumption that the power of the Church is in their material wealth, and it could not succeed, because in time it became clear that the weaker the Church is in material way and the more persecuted there were, the stronger it became in the spiritual way and more approachable for people.

Key words: Catholic Church, communist government, property, Deanery of Našice, Archbishopric of Zagreb.